

ВПЛИВ ТОЛЕРАНТНОСТІ НА ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДІ

Володимир ЧЕРКАСОВ

У статті охарактеризовано принципи толерантності та обґрунтовано її вплив на формування естетичної культури молоді.

Ключові слова: толерантність, естетична культура, художньо-естетична діяльність.

Постановка проблеми. На початку ХХІ століття спостерігається посилена увага науковців і практиків до теорії естетичного виховання й формування естетичної культури молоді в процесі художньо-естетичної діяльності, спрямованої на розвиток свідомості особистості, емоційно-ціннісного ставлення до мистецтва, суспільства й світу. У зазначеному контексті набуває актуальності дослідження впливу толерантності на формування естетичної культури молоді.

Аналіз досліджень і публікацій. Аналіз джерел мистецького спрямування доводить, що сучасними науковцями Е.Абдуллінім, Л.Масол, О.Олексюк, Г.Падалкою, О.Ростовським досліджено різні аспекти формування толерантності вчителя в процесі художньо-творчої діяльності. Тематика нашого дослідження значною мірою доповнює наукові пошуки названих авторів, визначає зміст і структуру толерантності та її вплив на формування естетичної культури молоді в різних напрямках художньо-освітньої галузі.

Мета статті полягає в дослідженні впливу толерантності на формування естетичної культури студентів вищих мистецьких навчальних закладів.

Виклад основного матеріалу. Цілком закономірно, що для розв'язання поставленої мети необхідно з'ясувати сутність ключових понять, заявлених у назві статті. За такої ситуації варто зазначити, що існують різні підходи до визначення змісту терміна «толерантність». К.Журба, досліджуючи виховання толерантності, зазначає, що в англійській мові толерантність – це готовність бути терплячим, у французькій – усвідомлення, що інші можуть діяти інакше, ніж вона сама, в іспанській – здатність визнавати відмінність від власних ідей чи помислів, у китайській – бути милосердним стосовно інших, в арабській – прощення, м'якість, терпіння, чуйне ставлення до інших, у російській – терпіння, терпимість [6, с. 87–88]. У вітчизняній енциклопедії освіти толерантність у вихованні визначається як «особистісна якість, ознака гуманної людини або один із принципів гуманістичного виховання» [4, с. 912].

Результати проведених досліджень надали можливість науковцям обґрунтувати сутність педагогічної толерантності, що означає «витримка вихователя у відповідь на необґрунтовані вислови та дії дитини, на вияв

її невихованості» [1, с. 208–209]. Е.Абдуллінім визначено структуру толерантності, що передбачає: любов до дитини, волю педагога, уявлення перспектив розвитку вихованця. Крім того, фахові компоненти, які належать до основних елементів змісту музичної освіти, а саме: досвід емоційно-ціннісного ставлення до музики, знання музики й знання про музику, музичні вміння і навички, досвід музично-творчої діяльності.

Таким чином, аналізуючи різні підходи до визначення сутності зазначеного феномена в зарубіжній та вітчизняній науковій літературі, ми прийшли до висновку, що в системі мистецької освіти толерантність передбачає прагнення педагога до створення такого навчально-виховного середовища, де студенти матимуть змогу вільно розвивати свої художньо-творчі здібності, висловлювати обгрунтовані думки й погляди на закономірності розвитку певного жанра мистецтва, пропонувати власну інтерпретацію художньо-образного змісту музичного твору або твору образотворчого мистецтва, а також виявляти індивідуальність при створенні хореографічної композиції. Найвищим показником педагогічної толерантності вважається мудрість вчителя, що є складовим компонентом і властивістю індивіда, результатом сформованості естетичної культури особистості.

Толерантна людина завжди виявляє соціальну та професійну мобільність, яка значною мірою залежить від рівня загальної та професійної підготовки, інтелектуального та соціокультурного розвитку. Варто зазначити, що професійна мобільність обумовлена рівнем творчої обдарованості, що уможливорює реалізувати природні задатки у різних сферах художньої творчості, спрямованої на формування естетичної культури особистості.

Естетична культура – це здатність особистості до повноцінного сприймання, інтерпретації та оцінювання творів мистецтва. За своїм призначенням естетична культура передбачає розвиток естетичних смаків, почуттів і потреб, формування знань та ідеалів, вироблення художньо-естетичних умінь і навичок, спрямованих на розвиток творчих здібностей особистості. У формуванні естетичної культури індивіда певну роль відіграє толерантне ставлення до організації художньо-освітнього процесу, культури, суспільства в цілому.

Для визначення впливу толерантності на формування естетичної культури студентів вищих мистецьких навчальних закладів уважаємо за доцільне обгрунтувати основні принципи зазначеного феномена в умовах взаємодії суб'єктів навчально-виховного процесу й довести їхню роль у формуванні естетичної культури молоді.

Отже, одним із принципів толерантності є **забезпечення стійкої гармонії між учасниками художньо-творчого процесу в сприйманні й створенні мистецьких цінностей**, що передбачає збалансованість

розумових, естетичних, етичних та фахових можливостей, внутрішню і зовнішню узгодженість особистості, поєднання різних сторін і функцій її свідомості в процесі активної художньо-творчої діяльності. Гармонійний розвиток учасників театралізовано-видовищних заходів, у яких беруть участь студенти різних спеціальностей, а саме: музиканти, художники, хореографи, позитивно впливає на формування естетичної культури студентів. У процесі створення культурних цінностей відбувається становлення особистості як індивіда з її внутрішньою узгодженістю, взаємозалежністю, відповідальністю, психологічною установкою та власною зумовленістю на відтворення художньо-образного змісту музичного твору, хореографічної композиції, твору образотворчого мистецтва.

Професійна компетентність, майстерність і толерантність педагога, художнього керівника або хореографа уможливить досягти врівноваженості протилежностей, властивих особистості як соціальній, біологічній, фізичній і духовній істоті. Кожен учасник художнього дійства повинен знайти й відчути внутрішнє порозуміння, подолати протистояння і протидію в разі розбіжностей у сприйманні трактування інтонаційно-образного змісту художнього твору. Єдиний підхід, порозуміння, спільні дії в розкритті авторського задуму забезпечують відчуття успіху й спонукають до подальшого удосконалення, а творче натхнення вважається рушійною силою досягнення внутрішньої та зовнішньої гармонії усіх учасників театральних-видовищних заходів.

Шанобливе ставлення до різновидів світових культур, усвідомлення закономірностей розвитку стилів і жанрів західноєвропейського, радянського, російського, вітчизняного мистецтва та мистецтва країн близького зарубіжжя є важливим принципом виховання толерантності в царині мистецької освіти й формування естетичної культури особистості. Творчий підхід до засвоєння студентами художніх цінностей світових цивілізацій, шанобливе ставлення до різновидів світових культур є запорукою ефективності навчально-виховного процесу у вищому навчальному закладі. Крім того, створюються сприятливі умови для формування толерантного середовища, у якому особистість адекватно оцінює і коректує власні можливості й пізнавальні інтереси, спостерігає й аналізує поведінку товаришів, здобуває навички ведення позитивного внутрішнього діалогу із самим собою, набуває досвіду мисленнєвої діяльності.

Доречно наголосити, що шанобливе ставлення студентів вищих мистецьких навчальних закладів до культурних надбань людства в процесі оволодіння художньо-естетичними цінностями різних епох, напрямів, стилів і жанрів спонукає до розвитку естетичної свідомості особистості, емоційно-ціннісного ставлення до мистецтва, людини й

світу, є основою духовно орієнтованої діяльності особистості. За такої ситуації відбувається збагачення художньо-естетичного досвіду, виникає необхідність у духовному самовдосконаленні, толерантному ставленні до світової культури й суспільства в цілому.

Наступним принципом вважається **готовність до взаємопорозуміння і співпраці** між викладачами, а також між викладачами і студентами, які мають вікову різницю та відмінність у статусі, освіченості, професійній підготовці, практичному та життєвому досвіді, мові, переконаннях, поглядах, звичках, зовнішності. Взаємопорозуміння і співпраця, в основі яких міститься ціннісна мотивація та мотивація на оволодіння й удосконалення професійної компетентності, ґрунтується на взаємоповазі та взаємовимогливості суб'єктів навчально-виховного процесу. Позитивні емоції, які виникають у процесі художньо-естетичної діяльності, є результатом спільної взаємодії суб'єктів творчого процесу, а саме: викладачів і студентів як виконавців й інтерпретаторів змісту художнього твору; режисерів, постановників й учасників театральних-видовищних заходів; хореографів, балетмейстерів і виконавців хореографічних проєктів.

Від взаємопорозуміння і творчої співпраці учасників мистецького проєкту залежить якість та успіх колективної творчості, злагодженість у розв'язанні організаційно-фінансових питань. У разі виникнення конфліктних ситуацій толерантність педагога полягає у тому, щоб зняти напруження в стосунках між членами колективу, переконати в подоланні байдужості, незгоди, антипатії та протидії бажанню інших. Спілкування під час розв'язання конфліктних ситуацій вимагає психологічного впливу викладача на студента засобом переконань та аргументованих висновків, що викликає ціннісне ставлення студента до співпраці, індивідуально-психологічне уявлення про гармонію міжособистісних стосунків, досконалість у спільній художньо-естетичній діяльності.

Не викликає сумніву, що важливим принципом є **забезпечення сприятливого соціально-психологічного клімату** в колективі, що сприяє створенню толерантного середовища. За такого підходу кожен студент має можливість виявити свою індивідуальність і свободу творчості, активність і спрямованість в інтерпретації художньо-образного змісту художнього твору, волю в подоланні труднощів технічного і художнього спрямування. Провідна роль у створенні толерантного середовища належить художньому керівнику, диригенту або автору творчого проєкту. Від його внутрішньої культури, професійної компетентності, вихованості, ерудиції та світогляду, інтелігентності й художньо-педагогічної майстерності залежить соціально-психологічний клімат у колективі, позитивне розв'язання спільних питань, подолання художньо-технічних

труднощів з урахуванням інтересів кожного учасника колектива, проекту або театрального дійства.

Шанобливе ставлення до кожного учасника художнього проекту, рівня його освіченості й майстерності, індивідуальності й професійної компетентності є показником створення комфортних умов для ведення діалогу, успішного розв'язання можливих конфліктних ситуацій, знаходження спільних підходів до трактування змісту художнього твору. Позитивні емоції під час колективного створення та інтерпретації художнього образу суттєво впливають на кожного учасника художнього колективу, театально-видовищного заходу або хореографічної композиції. Крім того, відчуття спільного успіху, задоволення від досягнення ансамблю, чистоти інтонування або гармонічного поєднання різних кольорів сприяє внутрішньому піднесенню, естетичному переживанню, натхненню до подальшого творчого пошуку й самовдосконалення.

Здатність до співпереживання спонукає одну людину до переживання емоційного стану іншої під час виникнення в неї позитивних або негативних емоцій – радості, любові, гордості, суму, гніву, сорому, огиди, страху, ненависті. Безсумнівно, що здатність до співпереживання можна назвати головним принципом толерантності, бо співпереживати може та людина, котра сама пережила довготривалі позитивні або негативні емоції. Тож цілком природно, що в культурноосвітньому середовищі в молодих людей виникають емоції і почуття, які є результатом сприймання і переживання внутрішнього стану головних героїв, історичних явищ, життєвого досвіду композитора, художника, скульптора. Посилують емоційну сферу співпереживання почуття любові та намагання підтримати, дати пораду, взяти участь у позитивному розв'язанні певної ситуації.

Інтенсивність співпереживання залежить від вихованості, рівня культури особистості, традицій та звичаїв, характеру взаємостосунків. Залежно від індивідуальних особливостей, стану й ставлення до ситуації або творчості композитора й художника студенти виявляють різний рівень здатності до співпереживання. Емоції й почуття, викликані співпереживанням, впливають на розумові процеси, збагачують професійний і життєвий досвід, уважаються складовим чинником толерантності особистості.

Доброзичливість є складовою толерантності й полягає у здатності не лише відчувати, а й виявляти свою уважність і симпатію до протилежних та несумісних з власними міркувань і поглядів. Це вміння розуміти іншого навіть тоді, коли не схвалюєш його вчинки й не поділяєш думку. Тож цілком закономірно, що майбутні вчителі повинні опановувати навички ведення діалогу й розв'язання конфліктних ситуацій. Крім того,

витримка й вихованість, терпимість і тактовність у вирішенні спірних питань, готовність відкрити іншим свій внутрішній світ і допомогти усвідомити художні цінності світової культури вважається найвищим виявом толерантності.

Цілком зрозуміло, що майбутні вчителі повинні досконало володіти методикою інтерпретації інтонаційно-образного змісту художнього твору, намагатися залучати до цієї діяльності учнів з аналітичним мисленням, образним уявленням, які спроможні за допомогою емоційно-образних визначень здійснити порівняльну характеристику різних стилів і жанрів художньої творчості. Доброзичливе й тактовне ставлення педагога до висловлювання власної думки кожного студента стосовно використання засобів художньої виразності є суттєвим виявом толерантності й художньо-педагогічної майстерності.

Уміння володіти собою вважається якістю особистості й виявом толерантності. У художньо-творчій діяльності передусім це є необхідною умовою роботи керівників художніх колективів, які здійснюють інтерпретацію музичного твору або займаються постановкою хореографічної мініатюри. Репетиційний процес вимагає витримки й володіння собою, уміння стримувати власні емоції й негативні почуття в разі виникнення проблемних ситуацій. Володіння власними емоціями, стриманість, доброзичливість, урівноваженість у процесі творчої діяльності вважається показником поваги й шанобливого ставлення до учасників художнього процесу керівника. За такої ситуації творчий процес набуває ознак якості й ефективності, що позитивно впливає на морально-естетичне виховання молоді й розв'язання поставлених завдань.

Уміння слухати співрозмовника є важливою властивістю особистості, виявом толерантності й поваги до співрозмовника, його життєвого й творчого досвіду. Толерантна людина характеризується коректністю в спілкуванні з людьми різного соціального положення й професійної підготовки, уміє створити комфортну діалогічну ситуацію і дати можливість співрозмовнику висловити власну позицію та особистісте сприймання художньо-естетичних цінностей.

Безумовно, майбутні фахівці в галузі мистецької освіти повинні володіти умінням слухати й адекватно оцінювати співрозмовника, дати можливість висловити власні погляди на цінності мистецтва та художньої культури. У процесі спільного розв'язання творчих завдань співрозмовники доводять істину, яка сприяє формуванню естетичної позиції, впливає на професійне становлення, відкриває нові перспективні напрямки участі в соціокультурному житті.

Гуманізм вважається пріоритетним виявом толерантності, передбачає доброзичливе, справедливе й рівноправне ставлення один до одного в контексті викладач-студент і студент-студент. Тож цілком

природно, що під час творчої діяльності, участі в реалізації спільних проектів у студентів пробуджуються і розвиваються пізнавальні інтереси, виховується творча активність, допитливість, ініціативність, організованість, колегіальність у прийнятті рішень. За таких умов виникає взаємопорозуміння і єдиний підхід до інтерпретації інтонаційно-образного змісту художнього твору, відбувається гармонізація внутрішньої сфери особистості й культурноосвітнього середовища.

Не викликає сумніву, що гуманістичний підхід в організації художньо-освітньої діяльності позитивно впливає на формування системи поглядів, котра визначає цінність людини як особистості, сприяє становленню її моральних якостей, а саме: почуття власної гідності й порядності, колективізму, чесності, безкомпромісності. У процесі постановки видовищно-театралізованих заходів формується взаємовідповідальність і співдружність учасників творчого процесу, а також відбувається інтелектуально-художній розвиток кожного члена колективу.

Толерантність передбачає *повагу до самобутності й індивідуальності* особистості. Обізнаність викладача з індивідуальними відмінностями студентів, урахування їхньої самобутності в процесі художньо-творчої діяльності сприяє не тільки позитивній результативності навчально-виховного процесу, а також впливає на розвиток творчих можливостей кожного учасника культурноосвітнього заходу. Повага до самобутності й індивідуальності студента з боку викладача є показником найвищого рівня художньо-педагогічної майстерності керівника, диригента, художника. Відчуваючи повагу, студенти намагаються довести власну гідність і виявити максимум відповідальності під час спільної художньо-творчої діяльності. У них з'являється натхнення до подальшої спільної діяльності, удосконалення власних можливостей і розвитку природних здібностей.

Висновки й перспективи подальших розвідок. Узагальнюючи вищезазначене, можна зробити висновок, що вплив толерантності на формування естетичної культури молоді відбувається за умов дотримання певних принципів, які впливають на становлення особистості й стимулюють подальший розвиток інтелектуально-художньої сфери й духовності студентів вищих мистецьких навчальних закладів. Проведене дослідження не охоплює всіх аспектів проблеми. Перспективи подальших наукових пошуків умотивовані дослідженням формування естетичної культури молоді в контексті поліхудожнього виховання.

БІБЛІОГРАФІЯ

1.Абдуллин Э.Б. Теория музыкального образования: Учебник для студ. высш. пед. учеб. заведений / Э.Б. Абдуллин, Е.В. Николаева. – М.: Издательский центр «Академия», 2004. – 336 с.

- 2.Бех І.Д.Виховання особистості. – У 2 кн. – Кн.1. – Особистісно орієнтований підхід:теоретико-технологічні засади: Наук. видання. – К.: Либідь, 2003. – 344 с.
- 3.Декларація принципів толерантності // Педагогіка толерантності. – 1999. – № 3–4. – С. 175 – 179.
- 4.Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; головний ред. В.Г.Кремень. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
- 5.Естетика: підручник / Л.Т. Левчук, В.І. Панченко, О.І. Оніщенко, Д.Ю.Кучерюк; За ред. Л.Т. Левчук. – 2-ге вид., допов. і переробл. – К.:Вища школа, 2005.-431 с.: іл.
- 6.Журба К.О. Виховання у школярів міжнаціональної толерантності як наукова проблема. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. Збірник наукових праць / Ін-т проблем виховання АПН України. – Кіровоград: ТОВ «Імекс-ЛТД», 2010. – Вип. 14, кн. I. С.86 – 96.
- 7.Компанієць В.О. Толерантність як соціально-педагогічне явище в соціокультурному контексті: проблема соціального виховання // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. праць / В.О. Компанієць. – К. –Житомир: Вид-во «Волинь», 2003. – Кн. I. С. 82–87.
- 8.Масол Л.М. Загальна мистецька освіта: теорія і практика: монографія / Л.М. Масол. – К.: Промінь, 2006. – 432 с.
- 9.Мельничук С.Г. Формування естетичної культури вчителя в історії вітчизняної педагогіки ХІХ століття. Наукові записки. Випуск 102. – Серія: Педагогічні науки. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2012. С. 70–77.
- 10.Олексюк О.М., Ткач М.М. Педагогіка духовного потенціалу особистості: сфера музичного мистецтва: Навч. посіб. – К.: Знання України, 2004. – 264 с.
- 11.Рудницька О.П. Педагогіка: загальна та мистецька: Навчальний посібник. – К., 2002. – 270 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Черкасов Володимир Федорович – доктор педагогічних наук, професор, завідувачий кафедрою музично-теоретичних та інструментальних дисциплін Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Коло наукових інтересів: становлення і розвиток музично-педагогічної культури в Україні, професійно-педагогічна підготовка вчителів мистецьких дисциплін, формування естетичної культури особистості.